

РОМАН «НЕЗНИЩЕННА ПЕЧАТЬ» ЕЛІЗАБЕТ ЛАНГЕССЕР В КОНТЕКСТІ НІМЕЦЬКОГО МАГІЧНОГО РЕАЛІЗМУ

Світлана Притолук,

*кандидат філологічних наук, доцент кафедри німецької філології та
методики навчання німецької мови*

*Тернопільського національного педагогічного університету
імені Володимира Гнатюка, svitlanaprytoliuk@gmail.com*

Роман Елізабет Лангессер «Незнищенна печать» (нім. «Unauslöschliche Siegel»), опублікований у 1947 році в часи повоєнної культурної кризи в Німеччині, одразу став визначною подією в літературному середовищі й предметом дискусій, оскільки вразив читацьку аудиторію не тільки новизною тематики, але й своєю експериментальною жанровою формою: реалістичний, на перший погляд, виклад подій відображає масштабний трансцедентальний контекст, прихований за міметично зображуваною дійсністю.

Сама письменниця називала свій роман «супранатуралістичним» («supranaturalistisch») [2, с. VII], адже він утверджує думку про те, що увесь видимий світ перебуває під покровом вищої реальності. Літературознавці розглядають твір як зразок німецького магічного реалізму, називають його «християнським романом», «католицьким романом», модерною трансформацією агіографічної літератури [1], [4], [5], [6].

Роман «Незнищенна печать» складається з прологу («Proszenium»), трьох книг та епілога. Літературні критики, однак, чітко виділяють у творі дві частини, кожна з яких вирізняється своєю стилістикою та жанровими особливостями: книга перша, події якої відбуваються в Німеччині, за жанром нагадує структуру роману виховання; друга частина, що включає другу і третю книги, де місцем дії є Франція, а пізніше знову Німеччина, — нагадує французький «інтриганський роман» [1, с. 28.].

Твір вирізняється складною, еkleктичною композицією. За допомогою монтажу авторка поєднує часто різнорідні елементи: деталізовані натуралістичні оповіді контрастують із розлогими філософськими бесідами, рефлексіями та молитвами, «груба, аж до гротеску, сатира несподівано переходить у релігійний

пафос» [1, с. 28]. Завдяки такій структурі часто втрачаються причинно-наслідкові зв'язки подій, однак підкреслюється їх трансцендентальна зумовленість.

Роман насичений символічними елементами та інтертекстуальними реляціями. Кожна деталь, предмети побуту, колір слугують шифрами, що ведуть до античної міфології, Біблії, натякають на сакральну чи світську літературу або на «вищу реальність». Така насиченість алюзіями, інтертекстуальними посиланнями, образними асоціаціями та символікою робить роман певним викликом для читача, що прагне збагнути його сутність, адже для цього йому знадобляться, як зазначає Л. Рінзер, «окрім ґрунтовної гуманітарної і, можливо, філософської освіти, знання з історії церкви, Євангелій, Біблії, агіографії, деякі відомості з сучасної фізики, як от квантової теорії, і певний досвід з глибинної психології» [5, с. 434.]

В основі роману – релігійна доля єврейського комерсанта Лазаря Бельфонтена, що прийняв християнство задля одруження на католичці. Час дії припадає на період від літа 1914 року до кінця Другої світової війни. Історія розгортається в маленькому рейнському містечку А. Сюжет твору не надто насичений подіями, а його фабулу можна описати кількома рядками. Головний герой через сім років після хрещення визнає, що втратив віру, піддається спокусам, залишає свою родину в Німеччині і подорожує до Франції, де потрапляє до війська і бере участь у військових діях. Після Першої світової війни він залишається у Франції, одружується вдруге і живе у полігамних стосунках із лесбійською парою, доки не переживає моменту духовного переродження і усвідомлення істинної віри. Під час Другої світової війни Лазар Бельфонтен потрапляє до концентраційного табору і повертається звідти вже як бідний жебрак, що пізнав сутність віри і силу Божої благодаті.

Головний герой роману – звичайний єврей із бюргерського середовища, типовий представник своєї доби, що є втіленням чеснот і слабкостей своїх сучасників: заможний підприємець, освічений і прогресивний альтруїст. За день до одруження із жінкою-католичкою Лазар Бельфонтен став католиком і, таким чином, прийняв «незнищену печать» хрещення. Спочатку він намагається

дотримуватися моральних принципів добропорядного католика, протистояти спокусі. Це вирізняє його із оточення егоїстів, жадібних до наживи торгашів, нестриманих гедоністів, переступників та зрадників. Однак йому не вдається осягнути саму сутність віри: «Як дитина сакуляризованої доби він спроможний вірити лише у те, що він розуміє і що вписується у його світосприйняття, виховане ідеями Просвітництва» [1, с. 26].

Починається усе з того, що Лазар Бельфонтен у сьому річницю свого хрещення, як і попередні роки, очікує на сліпого, котрого вперше зустрів у день святого таїнства. Однак цього разу той не приходить. Алегорична постать сліпого старця уособлює «сліпу віру», яку втратив головний герой. Він відчуває смертельну нудьгу від життя без віри і страждає від неможливості спокутувати свій гріх. Бельфонтен починає усвідомлювати, що його християнське оточення не поділяє його принципи віри і не підтримує його намагання утвердитися в новій вірі. Головний герой перебуває у постійних пошуках доказів істинної віри, однак, все більше зневіряється. Втративши віру, він втрачає моральні орієнтири і духовне підґрунтя свого існування, починає жити у гріху.

Бельфонтен залишає дружину і дитину, вирушає до Франції, де вступає у полігамний шлюб із лесбійкою. Однак і таке життя не заповнює духовної порожнечі, він з розгубленістю констатує, що нудьга знову спопеляє його душу. В мить найбільшого відчаю він пізнає Божу благодать і, як біблійний герой Лазар, переживає релігійне пробудження і переродження. Через благодать він повстає із «могили своєї бюргерської екзистенції і перетворюється на жебрака-святого» [1, с. 28].

Важливо зауважити, що перевтілення героя презентується не як результат внутрішньої зміни героя, а як акт Божої волі, зумовлений навмисним втручанням трансцендентальної сили в його життя. Елізабет Ланггессер свідомо відступає від оповідної структури роману виховання, оскільки його метою є показ не внутрішнього розвитку героя, а утвердження ідеї Божого провидіння. Відповідно не акцентуються психологічні чинники преображення Лазаря. Категорії часу та

простору також втрачають свої точні виміри у вічній боротьбі добра і зла, де людина виступає лише об'єктом.

Постаті, які зустрічаються на шляху головного героя, виступають інструментами впливу надприродних сил, що випробовують його. Серед них спокусники, нігілісти, святі, котрі своїми молитвами руйнують плани поплічників диявола.

Лангтессер не уникає «незручних» тем, а перелік гріхів у романі доводить відсутність у неї будь-яких табу як письменниці. Через наявність відвертих сцен лесбійських стосунків деякі критики назвали твір «Sancta pornographia» [6, с. 27]. Критичні зауваження торкнулися також зображеної авторкою католицької картини світу, в якій надзвичайно велика роль відводиться темі диявольської спокуси, що заводить читача в «сатанинські сфери і теургію» [3, с. 9724-9725].

Література

1. Bertram Mathias. Literarische Epochendiagnosen der Nachkriegszeit. In: Deutsche Erinnerung: Berliner Beiträge zur Prosa der Nachkriegsjahre (1945- 1960) / hrsg. von Ursula Heukenkamp. Berlin: Erich Schmidt, 1999. S.11-100.

2. Langgässer Elisabeth. Das unauslöschliche Siegel. Mit einem Nachwort von Elisabeth Hoffmann. Düsseldorf, 1987. 640 S.

3. Manuel Thomas. Das Unauslöschliche Siegel. In: Kindlers Literatur Lexikon. Band VII. Weinheim: Zweiburger Verlag, 1986. S. 9724-9725.

4. Mülverstedt Carolin. Denn das Thema der Dichtung ist immer der Mensch. Entindividualisierung und Typologisierung im Romanwerk Elisabeth Langgässers. Königshausen u. Neumann, 2000. 236 S.

5. Rinser Luise. Magische Argonautenfahrt. In: Schweizer Monatshefte: Zeitschrift für Politik, Wirtschaft, Kultur. Band 39. 1959-1960. Heft 5. S. 432-445.

6. Vogel Marianne. Krieg als Kulturkrise und utopischer Neubeginn. Elisabeth Langgässer und das Deutschland nach 1945. In: Imaginäre Welten im Widerstreit. Krieg und Geschichte in der deutschsprachigen Literatur seit 1900. Herausgegeben von Lars Koch und Marianne Vogel. Würzburg: Verlag Königshausen & Neumann GmbH, 2007. S. 222-234.